

гетерогенных и автономных хозяйствующих субъектов, взаимодействующих на условиях как конкуренции, так и кооперации, локализации и совместного использования специфических и интерспецифических аграрных ресурсов, и, во-вторых, из совокупности формальных и неформальных институтов, обеспечивающих развитие кластера в рамках его жизненного цикла посредством диффузии инноваций в пределах сети на основе интеллектуального трансферта.

ДАВЛАТ МАРКАЗИЙ ВА МАҲАЛЛИЙ БОШҚАРУВИНИ РАҚАМЛАШТИРИШНИНГ ДОЛЗАРЪ МАСАЛАЛАРИ

Муминов Н.Г. и.ф.н., проф ЎМУ

Давлат марказий ва маҳаллий бошқарувини рақамлаштиришдан мақсад – мижоз (фуқаро)ларга йўналтирилган ғояларга, фуқаролар ва “сўзсиз равишда рақамли” (digital by default) ҳукуматни яратишдан максимал самара олишган асосланган рақамли ҳукуматни (digital government) яратишдир. Давлат бошқаруви соҳасида "мослашувчан менежмент" (agile) тамойиллари ривожланиб бормоқда, ва бу чора-тадбирлар ва дастурларни амалга ошириш давомида тўлиқ қайта алоқа механизмларидан доимий фойдаланишни назарда тутди.

Давлат бошқаруви тизимида платформа моделини (Government as a Platform) шакллантиришга муҳим аҳамият берилади. Бу давлат хизматларини кўрсатиш учун яхлит инфратузилмани яратишни ва давлат бошқаруви тизимининг самарадорлигини оширишни англатади. Платформа доирасида компаниялар, нотижорат ташкилотлари ва фуқаролар билан шериклик алоқаларини ривожлантириш трансакцион харажатлар ва хатарларни сезиларли даражада камайтиради, меҳнат унумдорлигини, хизмат кўрсатиш сифати ва мижозлар эҳтиёжини қондиришни оширади. Давлат платформанинг барча иштирокчилари ўзаро ҳамкорлик қиладиган экотизимни яратиш ва бошқариш функцияларини олади. Европа Иттифоқи мамлакатларида 10 йилдан кейин фуқаролар учун барча давлат хизматларини тўлиқ рақамлаштириш режалаштирилмоқда (компания очиш, иш қидириш, мактаб ва болалар боғчасига ёзилиш ва ҳк)³³.

Истеъмолчилар ва хизмат кўрсатувчилар ўртасида рақамли технологияларга асосланган технологиялар (кроудсорсинг, рақамли маълумотларни яхшилаш ва бошқалар) улушининг ўсиб бораётганлиги жамиятнинг давлат сиёсатини ишлаб чиқишда ва ижтимоий аҳамиятга эга муаммолар бўйича қарорлар қабул қилишда тобора кўпроқ иштирок этишига олиб келади. Рақамли трансформация ва "Давлат - Платформа сифатида"

³³ European Commission (2010). The European eGovernment Action Plan 2011–2015. Harnessing ICT to Promote Smart, Sustainable & Innovative Government. <<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0743:FIN:EN:PDF>> (дата обращения: 17.03.2019).

концепциясининг ривожланиши фуқароликнинг янги шакллари (виртуал, рақамли фуқаролик) пайдо бўлишига ёрдам беради. Давлат платформасида ўзининг "рақамли эгизаги" ёрдамида ўзини идентификациялаштирган инсон рақамли хизматлардан фойдаланиш имкониятига эга бўлади. Компаниялар ва фуқаролар ўртасидаги ўзаро муносабатлар жараёнларини рақамли муҳитга ўтказиш уларнинг шаффофлигини оширишга ёрдам беради.

Ҳукумат оммавий ахборот воситалари ва киберхужумлардаги жараёнларни тартибга солишга; ҳуқуқий тартибни таъминлаш мақсадида фуқароларни назорат қилишнинг янги механизмларини синаб кўриш ва жорий этишга; янги технологияларни тартибга солиш ва улар билан боғлиқ ахлоқий муаммоларни ҳал қилиш учун ёндашувларни шакллантиришга интиломда. Интернетда фойдаланувчиларнинг хулқ-атвор нормаларини (шу билан рақамли идентификациялаш аспекти) шакллантириш ва рақамли цензуранинг элементларини киритиш мумкин.

Давлат бошқарувини рақамли ўзгартириш учун катта ҳажмдаги маълумотлар ва уларни қайта ишлаш усуллари принципал аҳамиятга эга. Маълумотга асосланган қарорларни бошқариш (data-driven decision management) тизимига ўтиш амалга оширилмоқда - катта маълумотлар, булутли ҳисоблаш усуллари мақсадларни белгилаш, давлат сиёсатини ишлаб чиқиш, қарорларни қабул қилиш, мониторинг ва натижаларни баҳолаш босқичларида қўлланилади. Давлат сиёсатининг асослилигини таҳлил қилиш ва мақсадларни шакллантиришнинг яхшиланиши, уни амалга ошириш оқибатлари таҳлил қилинмаган ва қисман тузилган маълумотларнинг таҳлил жараёнига жалб қилиниши туфайли рўй беради³⁴. Рақамли ҳукумат ривожланишининг етуклик босқичида, фуқароларнинг иштирокисиз маълумотлар автоматик равишда ихтисослаштирилган давлат идораларига юборилади, улар ягона рақамли сақлаш платформаси асосида инсоннинг ҳаётий ҳолати ёки барча давлат функциялари ва тижорат хизматларини "партиявий" равишда амалга ошириш билан тўлиқ таъминланишини амалга оширади³⁵.

Давлат бошқаруви тизимларининг рақамли технологияларга ўтиш тартиби миллий ташкилотлар томонидан ишлаб чиқилган очик ривожланиш стандартлари, умумий тавсиялар ва рақамли ривожланиш мезонлари асосида белгиланади. Бунга мисол сифатида ЕИнинг Ягона рақамли бозори, Евроосиё иқтисодий иттифоқи (ЕОИИ)нинг рақамли божхона, логистика ва молиявий тизимлар, ИХРТнинг рақамли давлат бошқаруви бўйича тавсиялари ва G8, G20 доирасида технологияларни ривожлантириш бўйича келишувлар киради. 2018 йилда Европа Иттифоқида шахсий маълумотларни ҳимоя қилишнинг

³⁴ РАНХиГС (2019). Государство как платформа: Люди и технологии / под ред. М.С. Шклярук. М: РАНХиГС, 2019. С. 111. <<https://www.ranepa.ru/images/News/2019-01/16-01-2019-GovPlatform.pdf>> (дата обращения: 15.03.2019).

³⁵ ЦСР (2018). Государство как платформа. (Кибер) государство для цифровой экономики. Цифровая трансформация. <https://www.csr.ru/wp-content/uploads/2018/05/GOSUDARSTVO-KAK-PLATFORMA_internet.pdf> (дата обращения: 15.03.2019).

ягона қоидлари (General Data Protection Regulation) кучга кирди, унда шахсий маълумотлардан фойдаланиш чегаралари аниқ белгилаб берилди, "трансчегаравий маълумотларни узатиш" тушунчасини киритилди, маълумотларни ҳимоя қилиш бўйича мансабдор шахсларнинг ролини белгиланди.

Келгусида давлат сиёсатини ишлаб чиқиш жараёни қоидалар ва меъёрларни реал вақт режимида синаб кўриш ва ўзгартириш имкониятини ўз ичига олади. Автоматик ҳисоботга ўтиш маъмурий харажатларни сезиларли даражада пасайтиришга, маълумотлар ва улар асосида қабул қилинган қарорларнинг ишончилигини оширишга, коррупция элементларини камайтиришга ёрдам беради. Смарт-шартномалардан фойдаланиш ҳам тартибга солишнинг муҳим жиҳатларига таъсир қилади. Бундан ташқари, дастурий алгоритмлар анъанавий ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар ўрнини босиши мумкин. Жараёнларнинг роботлаштирилиши ва мулоқотлар тизимининг имкониятлари мансабдор шахслар (амалдорлар) штатини қисқартиради. Масалан, рақамли ҳукуматни ривожлантириш индексида (EGDI) етакчи бўлган Буюк Британияда 2030 йилгача 250 минг давлат хизматчисини сунъий интеллект билан алмаштириш режалаштирилган. Тегишли ваколатларга эга бўлган нодавлат ташкилотлар (хусусий компаниялар, ННТ) фуқароларга рақамли ечимларни амалга ошириш ва тақдим этиш имкониятига эга бўлади.

Россияда давлат инфратузилмасини кенг миқёсда рақамлаштириш ягона электрон ҳукумат оператори ("Ростелеком" ОАЖ) томонидан амалга оширилади. 2018 йилда давлат тиббиёт муассасалари юқори тезликдаги Интернетга уланди. 2017-2020 йилларда олис аҳоли пунктлари, мактаблар, тиббиёт муассасалари ва давлат органларини Интернетга улаш учун 53,6 миллиард рубл ажратилди. Катта маълумотлар базаси технологияларини жорий этилиши туфайли контрагентларнинг маълумотларини автоматик равишда таққослаш, ноқонуний хатти-ҳаракатларни аниқлаш ва уларга барҳам бериш мақсадида солиқ маъмурияти такомиллаштирилмоқда. Ягона давлат хизматлари порталининг (ЯДХП)³⁶ фаол фойдаланувчиларининг сони 2018 йилда 2017 йилга нисбатан 21 миллионга ошди ва 86 миллионга етди, порталга киришлар сони 30 фоиздан ошиб 582 миллионга этди.³⁷

Буюк Британиянинг рақамли хизматлар стандарти. Буюк Британияда 2014 йилда «сўзсиз равишда рақамлаштириш» (digital by default) концепциясига асосланган Рақамли стратегия (Digital Strategy) қабул қилинди ва 18 хил мезонларни ўз ичига олган рақамли хизматларни тақдим этиш стандарти яратилди³⁸. Ушбу хизматлар жумласига миждозларнинг

³⁶ Портал «Госуслуги» (2019). <<https://www.gosuslugi.ru>> (дата обращения: 15.03.2019).

³⁷ РАНХиГС (2019). Государство как платформа: Люди и технологии / под ред. М.С. Шклярук. М: РАНХиГС, 2019. С. 111. <<https://www.ranepa.ru/images/News/2019-01/16-01-2019-GovPlatform.pdf>> (дата обращения: 15.03.2019).

³⁸ GOV.UK (2014). Service Manual / Digital Service Standard. <<https://www.gov.uk/service-manual/service-standard>> (дата обращения: 13.03.2019).

эхтиёжларини тушуниш, мослашувчанлик, фойдаланувчиларга қулай усуллар, очиқ стандартлар ва умумий платформалар ёрдамида рақамли хизматлардан фойдаланишни рағбатлантириш ва ҳ.к. киради. «Сўзсиз равишда рақамлаштириш» га ўтиш, Буюк Британия ҳукуматининг ҳисоб-китобларига кўра, ҳар йили 1,8 миллиард фунтни иқтисод қилиш имконини беради³⁹.

Хитойнинг ижтимоий баҳолаш тизими. Хитойда яқин давр ичида ижтимоий муносабатлар, истеъмолчиларнинг хулқ-атвори, ишончилиги, фаровонлик ва қоидаларга риоя қилиш даражаларини ҳисобга оладиган Аҳолини ижтимоий баҳолаш тизимини (Social Credit Score, SCS) жорий қилиниши режалаштирилмоқда. Очиқ ҳолдаги ушбу баҳолаш натижалари инсоннинг жамиятдаги мавқеини ва давлатдан муайян имтиёзларга эга бўлиш имкониятларини аниқлайди⁴⁰. Ҳозирда тизим синовдан ўтказилмоқда ва унинг натижаларига кўра 18 миллиондан ортиқ одамлар самолётларда учиб имкониятидан маҳрум бўлдилар ва 5,5 миллион киши тезорар поездларга чипта сотиб ололмайдилар⁴¹. COVID-19 коронавирус инфекциясини дунё бўйича жадал равишда тарқалиши ва унга қарши кураш имкониятларини излаш Хитойдаги ушбу жараённи янада тезлатиб юборишига туртки бўлди.

Саноатни бошқаришнинг тўлиқ циклини ва манфаатдор томонлар билан муносабатларни ташкил қилишни таъминлайдиган саноат рақамли платформаларини шакллантириш амалга оширилмоқда. Маълумотни тартибга солишнинг янги тенденциялари ҳисобга олинган ҳолда, ҳукуматнинг Интернетдаги, ижтимоий тармоқлардаги ва тезкор хабарлардаги фойдаланувчиларнинг фаоллигига эътиборини қаратиши, идентификация ва рақамли из технологиялари жорий этилиши ортди. G2G сегментида ҳукуматлар турли даражасида (марказий, минтақавий, муниципал)⁴² муттасил идоралараро ҳамкорлик ва рақамли алоқаларни йўлга қўйиш учун янада фаол иш талаб этилади. Барча сегментларда (G2G, G2C, G2B) давлат бошқаруви тизимини рақамлаштириш ходимларнинг жиддий касбий тайёргарлигини талаб қилади ва мамлакатда рақамли иқтисодиётнинг ривожланишига кучли туртки бўлиши мумкин.

³⁹ GOV.UK (2013). Government Digital Strategy. December 2013. <<https://www.gov.uk/government/publications/government-digital-strategy/government-digital-strategy>> (дата обращения: 18.03.2019).

⁴⁰ TechCrunch (2019). China's Social Credit System Won't Tell You What You Can Do Right. <<https://techcrunch.com/2019/01/28/china-social-credit/>> (дата обращения: 17.03.2019).

⁴¹ Telegraph (2019). China Trials "Deadbeat Map" App to Monitor Citizens' Debts as Part of Social Credit Score System. The Telegraph UK. 2019. <<https://www.telegraph.co.uk/news/2019/01/24/china-trials-deadbeat-map-app-monitor-citizens-debts-part-social/>> (дата обращения: 17.03.2019).

⁴² РАНХиГС (2019). Государство как платформа: Люди и технологии / под ред. М.С. Шклярук. М: РАНХиГС, 2019. С. 111. <<https://www.ranepa.ru/images/News/2019-01/16-01-2019-GovPlatform.pdf>> (дата обращения: 15.03.2019).